Muuttuva maailma ja Ukrainan sodan globaalit ulottuvuudet

Keski-Afrikan tasavallan pääkaupunki Banguissa paljastettiin marraskuussa 2021 seitsemää hahmoa esittävä veistos. Teoksen etualalla on neljä taisteluvalmista sotilasta. Katsojaa kohti osoitetut kiikarit ja kolme aseenpiippua symboloivat sotilaiden päättäväisyyttä ja ammattimaisuutta – katsojalle syntyy vaikutelma, että hahmot tulevat kaikin keinoin suojelemaan taakseen kyyristynyttä afrikkalaisnaista ja tämän kahta lasta.

Nimetön veistos tunnetaan paikallisten kesken venäläisenä monumenttina. Naista ja lapsia suojelevista sotilaista osa kuuluu Keski-Afrikan tasavallan asevoimiin ja osa venäläiseen Wagner-ryhmittymään, joka taistelee hallinnon joukkojen rinnalla lukuisia kapinallisryhmittymiä vastaan ja on nykyisin vastuussa myös presidentti Faustin-Archange Touadéran henkilökohtaisesta turvallisuudesta. Virallisen retoriikan mukaan Venäjä on lähettänyt Keski-Afrikan tasavaltaan ainoastaan muutamia satoja aseettomia turvallisuusneuvonantajia. Todellisuudessa taisteluvalmiita Wagnerin palkkasotilaita on maassa jopa tuhansia.

Venäjän hyökättyä Ukrainaan ”venäläisellä monumentilla” on järjestetty useita mielenosoituksia. Mielenosoittajien kylttien tekstit, esimerkiksi ”Venäjä pelastaa Donbassin”, ”Venäjä ja Keski-Afrikan tasavalta natsismia vastaan” ja ”Tämä on Naton vika”, ovat kuvaava esimerkki Venäjän hyökkäyssodan globaaleista ulottuvuuksista.[1]

Moni paikallinen kokee yhteistyön Venäjän kanssa tervetulleena vaihtoehtona entiselle siirtomaaisäntä Ranskalle, jonka kolonialismin aikaisen hyväksikäytön on nähty jatkuvan toinen toistaan seuraavissa skandaaleissa. Venäjä, joka on toteuttanut maassa aggressiivisia poliittisia, sotilaallisia ja kulttuurisia vaikutuskampanjoita, on koettu tervetulleena vaihtoehtona inhotulle Ranskalle. Toistaiseksi Wagnerin joukkojen eri puolilla maata tekemät väkivallanteot, raiskaukset ja kidutus eivät ole kääntäneet julkista mielipidettä Venäjää vastaan. Rutiköyhä maa tarjoaa Venäjälle pääsyn Keski-Afrikan tasavallan laajoihin mineraalivarantoihin sekä koekentän joukkojen ja kaluston testaukseen.

Samaan aikaan myös muissa Ranskan entisissä siirtomaissa, esimerkiksi Malissa ja Senegalissa, mielenosoittajat ovat vaatineet kolonialismin ajan värittämien suhteiden uudelleenneuvottelua. Malissa tämä on tarkoittanut vaatimusta erityisesti Ranskan kokonaisvaltaisesta poistumisesta alueelta samaan aikaan, kun Venäjä ja Wagner ovat saaneet yhä enemmän jalansijaa maassa.[2] Ei liene liioiteltua spekuloida, että Ranskan laskelmissa on kannattavampaa ja edullisempaa edistää sotilaallisia, taloudellisia ja kulttuurisia intressejään Euroopan unionin kautta kuin itsenäisenä toimijana. Esimerkiksi ranskankielisen Afrikan näkökulmasta tarkasteltuna Venäjä näyttäytyy hyvin erilaisena maailmanpoliittisena toimijana Eurooppaan verrattuna. Tämä historian painolasti nykypäivään ulottuvine seurauksineen selittää osaltaan,

1 *Jeune Afrique* (2022): ”Une centaine de personnes ont participé à une manifestation à Bangui, en soutien à la Russie dans son offensive contre l’Ukraine”, 6.3.2022. Https://www.jeuneafrique.com/1323890/politique/centrafrique-manifestation-de-soutien-a-la-russie/, 23.11.2022.

2 Roger, Benjamin & Mathieu Olivier (2022): ”Wagner au Mali: enquête exclusive sur les mercenaires de Poutine”. *Jeune Afrique*, 18.2.2022. Https://www.jeuneafrique.com/1314123/politique/wagner-au-mali-enquete-exclusive-sur-les-mercenaires-de-poutine/, 23.11.2022.

miksi iso osa Afrikan valtioista on kieltäytynyt äänestämästä Venäjää tuomitsevien päätöslauselmien puolesta esimerkiksi YK-foorumeilla.

Ukrainan taistelukentän tapahtumien ohella onkin tärkeää ymmärtää hyökkäyssodan taustalla olevia laajempia kehityskaaria ja sen reunamilla käytäviä maailmanpoliittisia kamppailuja. Lisäksi on muistettava, että sota koskettaa lähes poikkeuksetta erityisen raadollisesti niitä yksilöitä ja ryhmiä, joista kuulemme vähiten.

Sotaa käsiteltiin jo *Kosmopolis*-lehden numerossa 2/22, mutta aktiiviset sotatoimet Ukrainassa samoin kuin sodankäynnin vaikutukset eri puolilla jatkuvat. Sota on jo paljastanut maailmanlaajuisten elintarvikejärjestelmien haurauden sekä energiasektorin haavoittuvuuden, vain muutama esimerkki mainitaksemme. Teeman käsittely tulee näistä syistä jatkumaan myös *Kosmopoliksessa*.

Tutkimuksellisesti pidämme tärkeänä pyrkimyksiä ymmärtää Venäjän hyökkäyssodan laajempia vaikutuksia sen välittömän kontekstin ulkopuolella. Olemme kiinnostuneita siitä, millaisia taustatekijöitä ja seurauksia sodalla on ollut ja millä tavoin se tulee osaltaan muovaamaan maailmaa, jossa elämme tulevaisuudessa. Pyrkimyksenämme on yleisten johtopäätösten tai lopullisten tulkintojen sijaan tuottaa sellaisia sodan dynamiikan ja sen osatekijöiden tulkintoja ja taustoituksia, joita mediakeskustelussa ei ole hyökkäyssodan jatkuessa juurikaan kuultu.

Tässä *Kosmopolis*-lehden teemanumerossa käsitellään Ukrainan sodan taustatekijöitä sekä sodan mahdollisia globaaleja vaikutuksia. Tutkimusartikkeleita yhdistää kielen ja diskurssien painotus; se, miten kielellisesti sekä tehdään, tuotetaan että pidättäydytään tuottamasta tulkintoja. Analysoinnin kohteina ovat Kremlin sotaretoriikka, Kiinan makroturvallistamisdiskurssit ja YK:n puitteissa tehdyt kehystykset suojeluvastuusta. Yhdessä tutkimusartikkelit osoittavat, kuinka poliittisilla diskursseilla yhtäältä tuotetaan kansallisissa intresseissä marinoituneita tilannekuvia ja toisaalta perustellaan kansallisille ja kansainvälisille toimijoille omia tekemisiä ja tekemättä jättämisiä. Kielen avulla luodut todellisuuskuvaukset ja tulevaisuusvisiot heijastelevat jännitettä sanotun ja tosiasiallisesti tehdyn välillä – retoriikan ja toiminnan ristiriidat ovat tuskastuttava mutta luonnollinen osa maailmanpolitiikan lausumattomia pelisääntöjä.

Numeron avaa Katri Pynnöniemen ja Kati Parppein tutkimusartikkeli *Sotaretoriikka Venäjällä: Uhka- ja uhrinarratiivit Venäjän hyökkäyssodan selitysmalleina*. Teksti pureutuu siihen, miten venäläinen sotatieteellinen tutkimusyhteisö on lähestynyt sotaa ja hahmottanut Kremlin sotaretoriikan. Artikkelin laajana kontekstina on ymmärrys historiallisesta ja osin fiktiivisestä kansallisnarratiivista, jota vasten ajankohtaisia tapahtumia tulkitaan, eri tulkintakehyksiä käyttäen. Pynnöniemi ja Parppei osoittavat, että omaksumalla tiettyjä käsitteitä tutkimusyhteisö asemoi itsensä osaksi Kremlin sotaretoriikkaa. Samalla keskustelusta puuttuu pohdinta päämäärien toteutumisesta tai toiminnan pidäkkeistä. Tämän vuoksi kirjoittajat päätyvät toteamaan, että tila keskustelulle sodan päättämisestä on Venäjällä – ainakin toistaiseksi – olemattoman pieni.

Yhä jatkuva sota ja valitut sodankäyntitavat koettelevat erityisesti Ukrainan siviiliväestöä. Tarja Sepän artikkeli *YK ja siviilien suojelu Ukrainassa* pureutuukin suojeluvastuun periaatteen toteutumiseen. Siviilien suojelussa on kyse ihmisoikeuksien suojelusta, mikä muodostaa Yhdistyneiden kansakuntien keskeisen tavoitteen. Kuitenkin Ukrainan sodan aikana YK:n on

ollut vaikea ryhtyä suojelutoimiin jäsenvaltioiden eriävistä painotuksista johtuen. Sepän teksti tarkastelee tätä ristiriitaa ja kysyy, millaisen jännitteen siviilien suojelulle luo se, että Ukrainassa hyökkäävä taho on myös YK:n turvallisuusneuvoston pysyvä jäsen, jolle kuuluisi erityinen vastuu kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämisestä. Teksti resonoi vahvasti sodan tämän(kin)hetkisen vaiheen kanssa, jossa Venäjän sotakoneisto vaikuttaa keskittyvän tuhoamaan siviilien arkea ja siviili-infrastruktuuria. Mitä tässä tilanteessa tulisi ajatella suojeluvastuun periaatteesta? Sepän teksti asettaa kysymyksen siviileistä Ukrainaa laajempaan kontekstiin ja osoittaa, miten suojeluvastuun periaate on toteutunut ja ollut läsnä implisiittisesti YK:n toiminnassa, vaikkei toimintaa olisikaan kehystetty suojeluvastuukysymykseksi.

Ukrainan sota on haastanut myös Kiinan perinteistä suurvaltapolitiikkaa ja osoittanut valtion intressin moninapaisen maailman ylläpitoon. Juha Vuoren artikkeli *Kylmän sodan mentaliteetti: Kiinan makroturvallistamisdiskurssi Ukrainan sodan kontekstissa* esittää, että Kiina pyrkii puolueettomuuden diskurssien kautta tuottamaan suurvaltasuhteissaan vakautetun turvallistamisen purkamisen. Vuoren kiinnostuksen kohteena on erityisesti ”kylmän sodan mentaliteetti”, eli kylmän sodan terminologiaan pohjautuva ja sen avulla tapahtuva turvallistaminen sekä tämän purkaminen Kiinan poliittisessa retoriikassa. Artikkelissaan Vuori osoittaa, että Kiinan tasapainottelu on ymmärrettävää yhtäältä käytännölliseltä kannalta, mutta toisaalta myös suhteessa Kiinan kansainvälispoliittisten periaatteiden jatkumossa.

Sodan mahdollisia globaaleja, maailmanjärjestykseen ulottuvia vaikutuksia tarkastelee Jyrki Käkösen katsausartikkeli *Ukrainan sota ja maailmanjärjestys*. Käkönen lähestyy kriittisesti Ukrainan sodan Eurooppa-keskeistä tarkastelutapaa kohtaan ja kysyy sen sijaan, miten tapahtumia voitaisiin lähestyä muutoksessa olevan maailmanjärjestelmän näkökulmasta. Teksti pyrkii avaamaan, millaisia yhteyksiä nyt käytävän sodan ja suurvaltapolitiikan sekä suurvaltojen välisen valtakamppailun välillä voidaan hahmottaa ja miten tämä kamppailu osaltaan selittää etenkin BRICS-maiden reaktioita tai reaktioiden puutetta Ukrainassa käytävään sotaan. Teksti asemoi tapahtumat ja maiden omaksumat kannat historiallispoliittiseen kontekstiin ja hyödyntää niiden analyysissä maailmanjärjestelmäanalyysiä sekä vallansiirtymän teoriaa.

Keskustelua-osiossa jatkuu *Kosmopoliksessa* keväällä virinnyt Nato-debatti. Osion avaa Sami Pihlströmin teksti *Synkän vuoropuhelun jatkoksi,* joka ottaa kantaa *Kosmopoliksen* numerossa kolme julkaistuihin Heikki Patomäen ja Jyrki Käkösen vastineisiin. Pihlström jatkaa keskustelua siitä, miten ”Venäjän ahdistamassa maailmassa tulisi elää” ja millaisia eettisiä pohdintoja ja ulottuvuuksia tekemiimme valintoihin tai valitsematta jättämiseen liittyy. Keskustelu nivoutuu Suomen ja Ruotsin Nato-jäsenyyspyrkimyksiin. Teksti vastaa paikoin tiukastikin Patomäen ja Käkösen vastineisiin ja esittää näkemyksen, jonka mukaan ymmärtämisen ja sopimisen aika suhteessa Venäjään on ohi, ja että rauhan edellytys on lännen voitto meneillään olevassa sodassa. Pihlström päättää nojaten Raimond Gaitan pasifismiajatteluun ja kysyy, keitä ja mitä ”me” olemme ja mikä ”meidän” tehtävämme on suhteessa käynnissä olevaan sotaan.

Kysymystä ”meistä” ja ”muista” – eli identiteeteistä ja niiden politiikasta – jatkaa Linus Hagströmin katsausartikkeli *Sveriges väg mot Nato, kantad av identitetspolitik och bristfällig analys*. Hagström tarkastelee kriittisesti Ruotsin päätöstä hakea Nato-jäsenyyttä ja katsoo prosessin olleen identiteettipolitiikan värittämä ja puutteelliseen analyysiin perustuva. Siinä

missä Pihlströmin Nato-jäsenyyttä koskeva teksti ammentaa filosofian osallistuvasta perinteestä, Hagström lähestyy aihetta turvallisuuspolitiikan näkökulmasta. Hagström lähtee liikkeelle nopeasta muutoksesta Ruotsin yli kaksisataavuotisessa liittoutumattomuuspolitiikassa, joka kuitenkin lopulta mureni vain muutaman kuukauden aikana. Puheenvuorossa kysytään, miten muutos oli poliittisesti mahdollinen ja mikä sitä joudutti. Identiteetin rakentamisella ja määrittelyllä vaikuttaa olleen keskeinen sija prosessissa – jopa siinä määrin, että turvallisuuspolitiikka ja turvallisuuspoliittiset näkökohdat jäivät paradoksaalisesti taka-alalle turvallisuutta koskevassa keskustelussa. Hagström päättää kirjoituksensa omakohtaiseen kokemukseensa roolista, joka turvallisuuspolitiikan tutkijoille annettiin ”oikean” päätöksen tekemisessä. Hän suhtautuu kriittisesti siihen, mitä tapahtuu valintojen *poliittiselle* luonteelle, kun ambivalenssille ja epävarmuudelle ei anneta tilaa tai niiden olemassaolo kielletään.

Pihlströmin ja Hagströmin tekstien myötä palaamme samaan kysymykseen, jota Katri Pynnöniemen ja Kati Parppein artikkeli pohti tämän teemanumeron aluksi: mikä on tutkijoiden rooli ja osa sodankäynnin, sodan moninaisten kontekstien ja vaikutusten ymmärtämisessä. Mitä tutkijoilta tässä tilanteessa odotetaan: pohtivia selitysmalleja, vaihtoehtoisia tulkintatapoja ja asioiden laajaan kontekstiin asettamista, vai ’oikeita’, valittuun politiikkaan sopivia tulkintoja? Näihinkään kysymyksiin ei ole yksiselitteistä vastausta, eivätkä tutkijoiden näkemykset ’oikeista’ valinnoista aina kohtaa. Tässä piilee tila kriittiselle keskustelulle. Erilaisten tulkintojen ja näkökantojen esittäminen sekä niiden välinen vuoropuhelu on erityisen tärkeää maailmapoliittisissa kriiseissä.Tutkijayhteisössä on voitava esittää tutkimusperustaisia ja eri viitekehyksiin ja konteksteihin perustuvia tulkintoja monimutkaisista kysymyksistä. *Kosmopoliksessa* on parhaillaan käynnissä tällainen debatti, joka toivottavasti kutsuu yhä uusia ääniä mukaan keskusteluun.

Numeron päättää Juulia Niinirannan kirja-arvio teoksesta *Ukrainan sota ja maailma sen jälkeen – Sota, rikos ja sovitus* (Vastapaino 2022). Toimitettu teos käsittelee sotaa inhimillisen kärsimyksen, sovituksen ja toivon teemojen välityksellä ja pohtii kestävän rauhan edellytyksiä. Niiniranta korostaakin, että kysymykset sodasta ja rauhasta ovat hyvin monisyisiä ja kompleksisia, minkä lisäksi hän pohtii, millaisia ajattelun välineitä teos lukijoilleen antaa.

Vaikka numero on vuoden viimeinen, on se meille päätoimittajina ensimmäinen. Pyrimme osaltamme vahvistamaan *Kosmopoliksen* profiilia ja mainetta korkeatasoisena akateemisena lehtenä. Nähdäksemme *Kosmopoliksen* tehtävä ja tarkoitus on edelleen tarjota relevantteja ja monipuolisia näkökulmia yhteiskuntien sisäisiin, niiden välisiin ja globaaleihin kehityskulkuihin sekä haasteisiin. Lehden linjassa ei siis tulla näkemään radikaalia muutosta. Toivomme kuitenkin aika ajoin sisällyttävämme lehteen myös keskusteluja, jotka ovat rauhan- ja konfliktintutkimuksen alalla ja maailmanpolitiikan tutkimuksessa vielä laajan huomion ulkopuolella joko temaattisesti tai menetelmällisesti. Näin pyrimme tarjoamaan mahdollisuuksia erilaisten lähestymistapojen kohtaamiselle ja uusien tutkimuksellisten avausten tekemiselle – sekä vilkkaan keskustelun jatkumiselle.

Vaikka sisällöllisesti *Kosmopolis* ei koe suurta mullistusta entiseen verrattuna, julkaisukäytäntöjä olemme uudistaneet. Lehti on siirtynyt toimimaan journal.fi-alustalla, jossa myös kaikki lehdessä julkaistut tekstit ovat vapaasti luettavissa. Samalla olemme ottaneet käyttöön

mahdollisuuden ennakkojulkaisemiseen: näin tarjoamme ajankohtaiset tekstit välittömästi lukijoiden saataville ilman, että on odoteltava paperilehden ilmestymistä. Kolmantena merkittävänä uudistuksena olemme päättäneet aktiivisesti tukea julkaisemista maamme molemmilla virallisilla kielillä. *Kosmopoliksessa* on ollut mahdollista julkaista tekstejä myös ruotsiksi jo aiemmin, mutta ruotsinkielisiä tekstejä ei juuri ole lehdessä esiintynyt. Toivoisimme näkevämme lehdessä kaksikielisyyden renessanssin, jota kohti tässä numerossa julkaistu Linus Hagströmin teksti on ensimmäinen askel.

Lopuksi haluamme kiittää lämpimästi kuluneena vuonna lehden toimintaan osallistuneita henkilöitä: väistynyttä päätoimittajaa Heino Nyyssöstä, kirjoittajia, toimitusneuvoston jäseniä sekä arvioitsijoita, joiden panos on korvaamattoman tärkeä lehden laadukkaiden sisältöjen turvaamiseksi. Lisäksi kiitämme toimitussihteeri Samu Pehkosta sekä kirjoittajien että päätoimittajien tukena toimimisesta.

Toivotamme kaikille *Kosmopoliksen* lukijoille antoisia lukuhetkiä numeron parissa ja toivomme keskustelun jatkuvan!

9.12.2022 Tampereella ja Tukholmassa
Eeva Puumala, Leena Vastapuu ja Anitta Kynsilehto